

**ФУНКЦІЇ ПРИЙМЕННИКА «З» В НОВЕЛАХ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА****Микола Лесюк**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: mykolalesiuk@gmail.com*

У статті Миколи Лесюка «Функції прийменника З в новелах Василя Стефаника» розглянутий фрагмент Словника мови художніх творів цього видатного українського новеліста (Микола Лесюк. Словник мови художніх творів Василя Стефаника (фрагмент). Івано-Франківськ : Місто НВ. 2021. 384 с.), зокрема роль прийменника З та його варіантів.

Мета статті – показати й проілюструвати, як створена словникова стаття про функції прийменника З та його варіантів у художніх творах В. Стефаника, багатство відношень, у які вступають ті чи інші слова завдяки цьому прийменникові. При створенні словника були використані принципи укладання словників мови письменників, розроблених ще в кінці минулого століття професором І. Коваликом та децю оновленими і вдосконаленими укладачем Словника та автором цієї статті. У статті простежено, як на практиці втілено ці принципи.

Дослідницька методика полягала в докладному аналізові словникових статей, зокрема статті про прийменник З. Методика створення Словника передбачала суцільне обстеження текстів письменника за 1 т. академічного видання Стефаникових творів (1949 р.) і виписування з них сполучень слів із прийменником З, встановлення смислових і граматичних відношень, які виникали завдяки прийменникові З.

Результати дослідження. Оскільки укладання словника мови письменника – це надто складна та громіздка праця, розрахована на колективну працю, був створений лише фрагмент словника на сім літер, який, однак, має неабияке **практичне значення** оскільки може служити зразком для створення інших подібних словників або таки повного словника мови В. Стефаника, а стаття про прийменник З може служити зразком для опису функцій інших прийменників чи службових слів.

Наукова новизна статті не викликає сумніву, оскільки в українському мовознавстві ще не було публікацій, які б простежували уживання службових частин мови у творах окремого автора.

Ключові слова: мова письменника, словник, повнозначні та службові частини мови, функції прийменника, сполучення слів, об'єктні, просторові, обставинні, часові відношення.

Нещодавно побачив світ Словник мови художніх творів видатного українського письменника-новеліста Василя Стефаника [1]. На жаль, це не повний словник творів, про який мріяв колись професор Іван Ковалик, а лише фрагмент, укладений зі слів на літери Г, І, Д, Е, Є, Ж, З. Ідея створення словника мови творів В. Стефаника виникла в молодого викладача Львівського університету І. Ковалика ще в кінці 40-х років ХХ ст. Епопея створення Словника була тривалою і, на жаль, не мала успішного завершення. Усе це описано в передмові до названого словника.

Технологія укладання словника складна. З усіх його художніх творів за академічним виданням 1949 року [2], а також із другого тому («Поезії в прозі») [3] вибрані всі слова на зазначені літери, а серед них і службові частини мови, зокрема прийменники. Пересічний читач не звертає уваги на службові частини мови (прийменники, сполучники, частки), натомість вони виконують у текстах важливі функції – пов'язують слова у словосполучення та речення, вказують на різноманітні відношення між словами, надають окремим словам додаткових відтінків тощо. У цій статті будуть розглянуті функції прийменника *з* (та його варіантів – див. далі) в художніх творах В. Стефаника і ті відношення, в які вступають ті чи інші слова завдяки цьому прийменникові. Усі ці відношення (об'єктні, просторові, обставинні, кількісні, часові) ілюструємо прикладами, але всі випадки ілюструвати неможливо, тому даватимемо після ілюстрацій знак + (плюс) і після нього тільки сполучення прийменника зі словом та сторінки, на яких ці сполучення зафіксовані. У дужках після прийменника наводимо цифри, що означають кількість слововживань.

Прийменник *з* та його варіанти налічують 882 слововживання (відповідно *з* – 743, *із* – 68, *зі* – 43, *зо* – 24, *с* – 3 та *ізо* – 1). Далі покажемо ці сполучення з прийменником *з* та його варіантами і відношення, які вони створюють з тим чи іншим словом. Найбільше за кількістю є **об'єктних відношень**, а саме: *з* (495), *із* (38), *зі* (21), *зо* (13), *с* (3).

З орудним відмінком – *з* (273), *із* (16), *зі* (14), *зо* (13), *с* (3).

1. *З* орудн. відм. уживаються при вказуванні на особу, яка вступає з іншою у певні стосунки, виявляє певне ставлення до неї – *з* (175), *зо* (13), *зі* (8), *із* (7), *с* (1): – *Ой, дитинко, ми тобі з мамов весіле лагодили та музики наймали, а ти собі гет від нас пішов...* 19; *В неділю пополудні приходили до баби всі невістки з внуками. Такі чорнобриві, як гвоздики, такі червоні, як калина. Баба садила їх за стіл, давала сегорічної солонини і балакала з ними, і кудкудакала, як квочка між курятами* 114; – *Не йди, Даниле, з панами та з жсидами, не шукай царя, бо тобі царя не треба, все якис прийде до мужика, аби податок брати...* 190; *Вже-м вам, панове тазди, все сказав, а тепер хто ні любить, то тот буде пити зо мнов. Сонечко вже над могилув, а ви ще порцію горівки зо мнов не віпили* 69; *І дід Михайло буде йти зі своїми внуками, з двома хлопчика-*

ми і з Оксаною, найстаршою між ними 117; – Ба, вуйко Василь ідут до нас із Николов Сименовим із тим, шо в школах він си вчыє 96; Видиши, старий, а я собі без тебе п'ю та гуляю та й колідую. Твоя грушечка зо мнов колідує. Ой, я вже с тобов ні, ой, ні! Я не твоя вже газдиня... 87.
Крім наведених прикладів ще:

+ **З**: з людьми 14, 18, 136, з ними 14, 39, 69, 115 (2 р.), 133, 134, 138, 140, 168, 169, 190, 195 (2 р.), 209, 218, 239, 244, 250, 258, з нев 14, з сином 15, 207, з татом 16, з селом 16, з собов 16, 29, 68, з собою 18, 75, 164, 174, з Николов 18, з бахурами 23, з хлопцями 23, з дітьми 23, 24 (2 р.), 25 (2 р.), 48, 51 (2 р.), 117, 155, 181, 187 (2 р.), 188, 193, 198, 232, з тобов 27, 34, 38, 62, 67 (2 р.), 83, 129, 151, 201, з гуцулом 31, з мужиком 39, з паном 39 (2 р.), з бабою 41, 112 (2 р.), 114, з нею 45, 50, 71, 130, 146, 230, 234, з дівчатами 51, з жінков 64, з синами 66, 199, з нами 67, 161, 167, 169, з вами 69, 125, 135, 152, 161, 163, 187, з панами 75, 259, з ним 76 (2 р.), 113, 133, 140, 151, 161 (2 р.), 166, 183, 204, 216, 239, 244, з Богом 78, 80, 139, 229 (2 р.), з старов 89, з бабов 90, з Марійкою 99, 102, з мамою 102, з ким 113, 133, з дідом 114, 151, з внуками 115, з попом 122, з товариством 127, з фірманом 132, з наймитами 133, з ляхом 134, з мужиком 137, з дитиною 143, 234, з дитинов 202, з ніким 146, з турками 155, з блазником 166, з русином 168, з попадею 188, з козаками 192, з байстриюком 202, з поліцаєм 208, з байратом 208, з вйтом 211, з цев 214, з молодими 217, з Юрком 223, з сестрою 225, 235, з офіцером 236, з москалем 237, з внуками 239, з Україною 239, з бабами 244 (2 р.), з жандармами 244, з чомбараном 247, з байстриюком 248, з ручителями 250 (2 р.), з чоловіком 253, 254, з циганами 257, з парубками 257 (2 р.), 258, з родиною 259.
160+8+7=175

+ **ЗО**: зо мнов 20, 26, 33, 42, 66, 143, 154, 168, 243, 254.

+ **ЗІ**: зі старою 72, 113, зі своїми дітьми 188, зі всіми панами 193, зі своєю бабою 219, зі мною 224, 243.

+ **ІЗ**: із старов 68, із жінков 83, із людьми 113, із мешканцями 132, із циганами 246.

2. З орудн. відм. уживаються при вказуванні на предмет у широкому розумінні, середовище, матеріал, істоту тощо, з якими пов'язана чия-н. дія, рух і т. ин. – **З** (98), **ІЗ** (9), **ЗІ** (6), **С** (2): *На споді скрині найшла баба вузлик з грішми. Взяла в руки і сіла на землі, аби рахувати 42; Мороз скрипів і скрекотів під ногами, а ззаду йшли чоловіки з батогоми 244; – Сонце пражит, але не пражит, аж вогнем сипле, а я колінкою з гноєм наверх, аж шкіра з колін обскакує 62; Дід Дмитро поклав на ґрунт чотирьох синів. А як їх поклав, то лишився в старій хаті сам з бабою. Не лишень з бабою, але з волами, з коровою і кількома моргами поля 112; А собі то я вночі гет чисто нагадав за кольиду. Як ще хлопцем ходив колідувати, як ви, мамо, мене у тата здовольили, аби пустили у ко-*

ліду, а потім як ми парубками вже ходили **із скрипков** колідувати 97: В селі вони всі подибаються – і бідні вдови, і їх внуки, і діди, і молоді жінки, що їх чоловіки покинули, – всі з **ковіньками** і **зі сніпками** колосся 119; – Але як-сьмі вішла, Михайлику, перший раз **с торбов** на дорогу та й чула-м, шо-с у гробі перевернувси, а міні від сонечка світого сором стало та й вернула-м си до хати 88.

+ **З**: з головою 15, з сонцем 15, з водов 16, 253, з водою 44, 159, з мішком 23, з бучками 23, з бучком 55, з полем 34, з риципков 39, з мухами 44, з люльками 45 (2 р.), з горньитком 50, з кутом 50, з вітром 51, 147, 148, з львом 56, з конем 62, з горбом 64, з чим 66, 138, 158, з воловодом 69, з ярмарками 75, з норами 82, з торбов 86, 88, з горівкою 87, 151, з горівков 182, з горілкою 257, з грушечков 87, з корінем 98, з костуром 102, з волоссем 102, з співом 110, з чобітьми 113, з чосником 113, 214, з гарбузом 118, з росою 119, з болотом 122, з м'ясом 132, з курьми 139, з бебехами 140, з лижками 141, з хлібом 141, з обідом 142, з коренем 150, з листем 157, з руками 158, з образом 169, з світом 173, з куснем 179, з ним (орчиком) 181, з черевиками 187, з землею 190, з хоругвами 193, з совами 195, з розпукою 195, з жалем 195, з голосінням 202, з кіньми 203, з байратом 208, з возом 210, з зубами 213, з папірками 213, з пляшкою 214, з гребенем 215, з чолом 217, з трубою 231, з гонором 231, з серцями 234, з надіями 239, з батогами 244, з книжками 246, з грішми 249 (2 р.), 251 (2 р.), з гвєрами 250, з векселем 250, 251, з тайстрою 250, 251, з плачем 251, з бомбами 254, з добичею 257, з папером 258. 12

+ **ІЗ**: із чобітьми 47, із шпичями 142, із інєсєм 147, із серцем 163, із головою 179, із орчиком 181, із гріхом 229, із вітром 229.

+ **ЗІ**: зі звїздами 25, зі смертею 50, 157, зі своїм питаннєм 133, зі своєю карою 230.

+ **С**: с торбов 87.

З родовим відмінком: З (222), ІЗ (22), ЗІ (7).

3. З родов. відм. уживаються при вказуванні на предмет, місце, від яких починається що-небудь – **З** (126), **ІЗ** (9), **ЗІ** (3): *Семен їв і не припирав башти. Трохи єго жінка вколола отим словом, але він возив далі сметану з миски* 33; (–) *Та мені кров йшла з очий, з вух, з горла, нім я навчивси розуму, та нім ноги дужжі стали* 247; *Він [чоловік], аби не кричати, сипав порох у рот з землі, але зойк з серця роздував порох з рота, то він сів коло коновки з водов та й тримав заєдно повний рот води, а потім викидало з него воду, а, він знов пив, аби не кричати... 253; «Тут арештанти як заколідуют, то аж сирий мур розсипаєси, аж ржа із гратів опадає...» 97; *О, він [Федір] іде городом Курочки, не йде, а скрадаєся під стодолу. Витягає снопок зі стріхи, насипає в него з люльки ватерки і тікає, тікає... 126.**

+ **З**: з пліч 15, 109, з плечей 62, з плечий 89, з клинка 21, з лави 22, з місця 24, з ярма 24 (у порівн.), з хати 25, 149, з коршми 31, з рота 33, 110 116, 174, 181, з книжки 33, з приспи 42, з губів 56, 121, з фотелю 56, з боку 61, 145, з другого (боку) 145, з баньки 73, з краю 83, з печі 87, з межі 90, з боків 91, з голови 69, 93, 121, 138, 148, 154, 206, з листка 101, з гори 61, 101, з вишень 102, з цвіту 102, з Маріїної 102, з гробів 102, з неї 105, з чола 105, з чолів 106, з серць 106, з губів 106, з могили 108, з ліса 109, з него 109 (2 р.), з стриху 112, з грядок 114, з борозен 119, з верітки 119, з лиця 120, 254, з боків 121, з каси 127, з ніг 128, 131, 195, з брики 128, з очий 136, з очей 206, з тіла 136, з поперека 138, з гръидок 141, з галузок 147, з уст 147, з рук 149, 196, з горла 154, з грудий 155, 225, 257, з місця 156, з пазухи 164, з полотен 166, з крісел 166, з стіни 169, з серця 173, 194, з воза 187, з фіри 187, з нічлігу 193, з голов 193, з рукава 194, з полиці 196 (2 р.), з читалень 196, з волосся 198, з сита 200, з подолка 202, 236, з крові 204, з торби 204, з кирниці 206, з коріня 207, з лиця 211, з гребеня 212, з борода 213, з престолів 216, з дороги 218, з кулачка 226, з руки 230, з болота 231, 236, з труби 231, з тебе (палацу) 238, з лав 253, з миски 253, з цього (чогось) 253, з каменя 254, з вусів 257, з деревин 257, з вуглів 258.

+ **ІЗ**: із ніг 31, із серця 79, із шкіри 86, із серця 97, із сорочки 119, із ніг 159, із дерева 202, із гнізда 217.

+ **ЗІ**: зі свого життя 30, зі склянки 166.

4. З родов. відм. уживаються при вказуванні на особу, предмет на які спрямовується поширюється дія або стосується їх – **З** (40), **ІЗ** (6): *Верещала [баба], як би з неї хто насидер 87; – Ви старому не дивуйтеси та й не смійтеси з діда 68; – Мой, як єс газда, то фурни тото катранє з себе, бо тыи віполічкую як курву! 71; – Кров з него [Міхайла] садит, як з пацюка, а така червона, здорова кров... 180; Та тут же, в тій хвилі зірався один з них, сивий уже, скинув із себе одіж козацьку: був без сорочки 196.*

+ **З**: з того 36, 39, 49, 135, з баби 43, з него 70, 75, 119, 136 (2 р.), 154, 213, 253, з них 85, з діда 93, з себе 122, 183, 247, з цього 137, з тебе 151, 190 (2 р.), з чоловіка 158, з сина 197, з душі 197, з скрині 197, з нього 197, з нього 251, з мами 201, з коней 214, з мене 216, 244, з неї 233, з нас 237, з них 258.

+ **ІЗ**: із неї 149, із нас 150, із них 192, із мене 216, із тебе 232.

5. З родов. відм. уживаються при вказуванні на особу, предмет, ознаку, які зазнають змін, перетворень – **З** (17), **ІЗ** (1): *Шогодини, бачу, вставав [чоловік] та бив. Кажут, шо болото зробив з жінки. А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'єзав та місив обцасами, як у глину 83; Мой, Іване, аби я тебе не виділа більше на лаві. Аді, шо ти із стін поробив. По землі собі бігай 96.*

+ **З**: з ні (з мене) 14, з пліч 15, з неї 28, 40, з него 28, 65, з чоловіка 32; з тебе 36, з листка 40, з колін 62, з мужиків 69, з них 98, з кумів 137, з пана 167, з вас 183, з нього 249.

6. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на загальну сукупність осіб, звідки відділяється хто-небудь – **З** (11), **ІЗ** (3), **ЗІ** (1): *Встає Франко з таким ясним чолом, як сонце, спокійно вчить нас, бо він все знає. Приповідає нам, що як кождий з нас посидит у креміналі за мужицьку справу, то вже ніколи нічого боятиси не буде...* 217. – *Ба, хто би міні добрий, сказав, ци я ще з бабов дочекаю, аби їх назад видіти, як повернутси? Відай, вже котрес із нас бридзне, відай, уже бузьків не будемо видіти...* 90; *Відтак супроводжала їх [Марія] до міста. Що крок ступила, то все надіялася, що котрийсь зі старших [синів] обернеться до неї і скаже: – Мамо, лишаємо тобі найменшого на поміч і потіху* 193.

+ **З**: тому з нас 21, ще з тих 77, з кожного з них 112 (2 р.), котра з вас 129, одна з тих 180, один з них 196, котрий з вас 213, кожного з них 226, кожна з них 244.

+ **ІЗ**: із себе 115, із козаків 195.

7. 3 родов. відм. уживається при вказуванні на предмет, частину, що відділяється від чогось – **З** (9): – *Най буде кара на мене, я си приймаю, але по правді! А ти ж би любив, якби я з твого хліба всю мнькушку вїв, а тобі лишив саму згорену шкірку? Правда, шо ти би не любив, бо то не по правді?* 134; – *Свинарю, мой, а марш сперед волів межи свині! Ще тобі лужко стелити! Твоя Марійка добре нас рихтує. Тікає си, як сука, з фірманом, та відавує єму з обїду шонайлїпше, та ще й ти приліз на нашу голову?* 132.

+ **З**: з сотки обїрвали 93, з села повибирав 132, бери з мене хліб 134, з одної і другої купи хтось.. заходив 135, з отсих цвітїв 145, виступив з уряду 169, всі з села 181.

8. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на предмет, матеріал і т. ін., з якого щось роблять, виготовляють або що-небудь виготовлено, зроблено – **З** (9), **ІЗ** (2), **ЗІ** (1): – *Бувало зимовими вечорами то понаробльню з паперю голубів. Головки позолотю, крилца посріблю, та як приберу єго у ті голубчики, то він як коли би з ними гравси* 43; *..як тягнули снопи з поля, або гній у поле, то однако і на коні, і на Івані жили виступали.. Івана як коли би хто буком по чолі трїснув, така велика жила напухала йому на чолі. Згори кїнь виглядав, як би Іван його повісив на нашільнику за якусь велику провину, а ліва рука Івана обвивалася сітею синїх жил, як ланцюгом із синьої сталі* 61; *Дороги дудніли й скрипіли. Їх мова була страшна і той зойк, що родився зі скаженої лютості, як жерло себе залізо і камінь* 195.

+ **З**: з молока 28, з коршми 31, з канцелярії 73, з каміня (у порівн.) 75, з муки (у порівн.) 80, з вола (у порівн.) 93, з сорочки 101, з чого 148.

+ **ІЗ**: із вугля 233.

9. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на становище, обставини, з яких допомагають вийти або хтось виходить сам – **З** (4), **ІЗ** (1): –

*Най тебе, чоловіче, Бог поб'є, де ти нам вік пустив марне і діти осиротив! Та ти нас кілька набивси, що ми ніколи з **синців** не віходимо, як воли з ярма 24; Ми, Катрусю, **гет з усеґо вішли**. Муки на дні лиш трошки, зерна одного нема коло хати, та й зломаного грейціря нема 36; [-] З хати вігоньют, під пліт викидают з бебехами! Ідеш до віта, по руках цулуєш; віточку, віберіт ні **із цієї кари** 140.*

+ **З**: з в'язів 126, з постелі 195.

10. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на що-небудь як на джерело існування – **З** (2), **ЗІ** (1): – *Ти панів не цілуй, бо вони з тебе живуть, вони твої слуги 167; – Землю цулуй, де си поступиш, бо вона ци твоя, ци чужа, то ти з неї жиєш, своя родит і чужа родит... 147; Всіх блукаючих, всіх бідних, всіх нещасливих вона зодягала і кормила **зі своєї бідної долоні** 232.*

11. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на стан, який порушується, переривається – **З** (1), **ЗІ** (1): *Марія прочуняла з **півснуспоминів**, заломила руки та й кричала 194: А як пробуджувався [Федір] вночі **зі сну**, то не міг спам'ятатися, забував за себе і аж як гримнув кулаками до сволюка, то приходив до себе 131.*

12. 3 родов. відм. уживається при вказуванні на особу, предмет, які є зразком для наслідування, відтворення – **З** (1): *Став зачав собі робити фотографію з **хлопця**, бо був файний, а воздухи забігли йому у груди, аби там подивитися на серце, чи добре 265.*

13. 3 родов. відм. уживається як частина складеного прийменника з **перед З** (2): *Вона [Оксана] пристане, затулить долонею очі і буде хвилюкку стояти, потім нагло візьме з **перед очий** руки, і вся полуда пропаде 118; Продер очі [Лесь], ймив жилю на шиї між пальці, бо голову з пліч скидала, і погадав: «Аді, це ангели перед смертев показуютси». А як він гадав, а каганець утік з **перед очий** 109.*

Просторові відношення виражені такою кількістю сполучень: **З** (136), **ІЗ** (20), **ЗІ** (9), **ІЗО** (1).

14. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на місце, простір, напрям і т. ін., в якому хто-, що-н. знаходиться, щось відбувається або звідки спрямовані дія, рух **З** (61), **ІЗ** (9), **ЗІ** (2), **ІЗО** (1): *І кінь, і Іван держалися кренко, бо оба відпочили через ніч. То як їм лучалося сходити з **горба**, то бігли 61; Замкнули мужика, аби єго добре оглянути, бо він з **дуже далеких країв** сюда за вандрував 18; – Іване, не журітси дїтьми, бо то не лишень ви, але Бог їм тато старший від вас. – Я з Богом за барки не ловюси, але нашо він тото пускає на світ, як голе в терня?! Пустит на землю, талану в руки не даст, манни **із неба** не спустит, а потім увес світ кричит: мужики злодії, розбійники, душегубці! 139; Може мав [Федір] шіснайцять літ, як ішов **зі своґо села**. Такої ясної днини, такого веселого сонця він ніколи вже не бачив 126; Дес я собі думаю: мой, та же*

*це не стодола, та же тут, брњи, тисічі дают на твої руки, та же церькву люди видьї **ізо всіх селів** 31.*

+ **З**: з села 15, 77, 116, 131, 210, з країв 254, з неба 25, 207, з боку 30, 46, 91, 200, 229, 233, з Луговиск 31, з міста 42, 83, 129, з поля 61, 101, з горба 62, 64, 126, з полудня 82, з селів 88, з того світа 110, з високості 110, 176, з сіл 119, з вандрівки 130, з гумна 132, з обійстя 142, з лану 176, з цілого світа 188, з каменя (*перен.*) 190, з усюдів 193, з нив 203, з кінця 203, з Відні 209 (2 р.), з дому 212, з мряки 216, з попелу 216 (у порівн.), з Черемоша 216, з землі 217, 246, 254, з монастирів 217, з воріт 223, з побоїв 225, з половецького 225, з турецького 225, з московського 225, з похорону 231, з фронту 233, з Коломиї 243, з весілля 245, з місць 257, з дороги 259. 9

+ **ІЗ**: із села 14, 128, із Грушевої 76, із землі 96, із того світа 110, із світа 162, із сіл 166, із дому 187.

+ **ЗІ**: зі свого поля 62.

15. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на предмет, середовище, із середини яких спрямована дія, рух або виймається, добувається що-небудь і т. ін.: **З** (46), **ІЗ** (9), **ЗІ** (6): *Старий схлипає як мала дитина. Плач і колія підкидали сивою головою як гарбузом. Сльози пили як вода з нори* 17; – *Віду в неділю з церькови, йду додому та й нютую собі в голові, що най лиш поживу з десіть років, та й село гет перебудую* 30; – *Гов, доста! Тепер пийте горівку, забирайте свої панцікі вуші по кишенях та й марш **із коршми**, бо мужики хотьї собі самі межї собов погуляти* 127; *Але у вдови – сім розумів, годила, забігала, до слюбу повитягала **зі скрині** такого плаття, що богачки зеленіли по снігові із зависті, бо це було по Різді* 249.

+ **З**: з хорім 15, 149, з керниці 17, з церькови 34, з церкви 33, 257, з пазухи 38, 65, 92, 243, з уптиці (аптеки) 39, з хати 13, 38, 48, 82, 99, 125, 140, 144, 161, 165, 183, 196, 197, 214, 229 (2 р.), 248, 257, з води 65, з комори 92, з кременалу 97, з череса 97, з шіпки 118, з хатчини 129, з брами 132, з ясел 133 (3 р.), з платка 142, з касина 169, з сіний 184, з кишені 250, з рота 251. 4

+ **ІЗ**: із гроба 13, із хати 14, 31, 66, 71, 80, із колешні 81, із ясел 132.

+ **ЗІ**: зі шпихліра 126, зі склепику 166, 167, зі скрині 197, зі школи 258.

16. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на місце, предмет та ін., з поверхні яких або від яких хто-, що-н. відокремлюється, відходить і т. ін.: **З** (26), **ІЗ** (2): (–) *А старший син Маріїн виліз на сам вершечок та й так ладно говорив до нас, що з **цеї нашої могили** будемо дивитиси на велику могилу на Україні, що би ми були всі одной мислі* 199; *Як умру, то кожда собі забере одну перекладину з грядок.. Але якби дід аж по мінї умер, то аби-сте жадна не важилиси нитки взьити.. Та й чоловікам*

наказуйте, аби вони єму із поду найменшої крішки не брали, бо він то так любить, що без того днини не годен бути 114.

+ **З**: з припічка 47, з лави 51, з печі 45, 48, 54 (2 р.), 67, 87 (2 р.), 91, 130, 131, 165, 232, з берега 65, з приспи 81, з лави 89, з могили 102, з брики 126, з поверха 146, з даху 166, з образів 224, з плота 246, з подушок 252, з сволока 254.

+ **ІЗ**: із стіни 169.

17. **З** родов. відм. уживаються при вказуванні на сферу діяльності, заняття і т. ін., з яких ідуть і повертаються – **З** (3), **ЗІ** (1): *Як прийшов [Іван] з війська додому, то не застав ні тата, ані мами, лишень хатчину завалену. А всего маєтку лишив йому тато букату горба щонайвищого і щонайгіршого над усе сільське поле* 62: *І ще минуло кілька літ. Одного вечера прийшла зі служби Настя. Федір глянув на неї і зблід* 130.

+ **З**: з війська 64, з банку 83.

Означальні відношення виражені такою кількістю сполучень: **З** (39), **ІЗ** (4), **ЗІ** (2).

18. **З** орудн. відм. уживаються при вказуванні на тимчасову або випадкову зовнішню ознаку особи чи предмета **З** (13), **ІЗ** (1): *З хорім ще сипалося багато народу. Як від умерлого – такі смутні виходили. За людьми вийшов молоденький парубок з обстриженою головою. Всі на него дивилися* 15; *З отакими гадками сиділа Митриха над купою драгтя. Мізерне єї лице пильно вдивлювалося в подерті сорочки і було безрадне. Грубе, пороздиране полотно із затертими червоними вишивками подбало на одіж жовнярів з війни* 46.

+ **З**: капелюх з павами 19, печера з грішницею 44, мазурі з черевами 75, хмарка з берегами 99, сонце з морозом 117, хлопчик з біленьким ковніром 145, старий з померклими очима 157, пусте, ще і з вінком на голові 192, дівчата з грубими черевами 232, учителі з високими пенсіями 258, пани з дзвінками 259, бричку з панами 259.

19. **З** орудн. відм. уживаються при вказуванні на постійну зовнішню ознаку чи на внутрішню властивість, особливість кого-, чого-небудь **З** (10), **ІЗ** (1), **ЗІ** (1): *Коло баби на печі сиділа маленька Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвостик* 96; *В громадській канцелярії купа неспокійних, крикливих жінок. Спокійно лишень сидить коло стола жандарм із карабіном і війт* 246; *І вони [газди] виходили з хати зі спеченими обличчями, які сонце довгі роки пражило; воно й тепер зараз увіссалося в них, та й вони його несли до своїх домів* 214;

+ **З**: чорт з хвостом 44, візок з дубовим дишлем 61, дивний з натурою 64, дивний з роботою 64, стара, з синім лицем 78, панок з борідков 89, сухий, з довгим, чорним чупром 153, птаху з співом 205, вікна з ґратами 244.

20. **З** родов. відм. уживається при вказуванні на місце, середовище, час і т. ін., звідки походять, з якими пов'язані особа, предмет – **З** (11): *А*

як війна кінчилася, то її доньки з дітьми почали сходитися до неї. Зяті були прусаки, москалі, поляки, **італіяни з неволі і українци з німецьких таборів** 232;

+ **З**: жовнярі з війни 46, цвіт з вишеньки 102, цвіт з гробів 102, музи з душі 110, пани з міста 127, приятельки з дитинячих літ 231, покритку з наймів 232, товариші з війни 253, історія з життя 257.

21. 3 родов. відм. уживається при вказуванні на внутрішню властивість, особливість особи – **З** (3): – *Прошу, пийте, не розглядайтеся так, як би між збуїв попали. Я чоловік ваш, я з вашої кості і крові* 168.

+ **З**: тверда з натури 249, як з дуба (у порівн.) 253.

22. 3 родов. відм. уживаються при вказуванні на матеріал, з якого виготовлений предмет або до якого прирівнюється – **З** (2), **ІЗ** (1), **ЗІ** (1): *Отак Іван дивився на людий, як той камінь на воду. Потряс сивим волосем, як гривою кованою з ниток сталевих, і договорював* 65; *В головах трунви прибитий віночок із жовтобрудних цвітів* 145; *Жид утік, горівка булькотіла на землю, столи і лавки почервоніли від крові і, поломані, падали. А в болоті зі слини, горівки і крові лежали обі партії і стогнали* 128.

+ **З**: гріб з міхів 146.

23. 3 родов. відм. уживається при вказуванні на зовнішню властивість предмета (у порівн.) – **ІЗ** (1): *Сиділа [Марія] на присні і нагадувала все минуле. Сперла голову до стіни, сиве волосся вилискувало до сонця, як чепець із блискучого плуга* 192.

Обставинні відношення (спосіб дії) виражені такою кількістю сполучень: **З** (**ЗІ**), **ЗІ** (**2**), **ІЗ** (**1**).

24. 3 орудн. відм. уживається на означення способу виконання дії – **З** (25): *А вона [Митриха], як бідна милосердна сестра, з сумом і резигнацією хоть чим тим хотіла допомогти нещасливим раненим* 46–47.

+ **З**: слухали з увагою 30, з трудом розривала 44, з трудом обернулася 44, з розкошею лизали 45, з великою стараністю латав 46, з віскоком іду 66, йдуть з перешкодами 70, з великим вдоволенням дивився 91, глядів з увагою 91, з корінем вірвали 98, повіки впали з громом 110, з приліжністю слухає 115, заспіває великим соромом 118, з радістю 118 (2 р.), з дрожачою непевністю 118, з новим дрижанням 118, буде випорпувати з охотою 118, з більшою силою 118, з гіркою бідною підоймала 128, дивилися з великим страхом 149, з мнесом рвуть 164, сини ростуть з кожним звуком 197, ріки падають з громом 198,.

25. 3 родов. відм. уживаються на означення способу дії – **З** (6), **ЗІ** (2), **ІЗ** (1): *Над самою рікою не міг поволі йти, але побіг і лишив Гандзуню. Вона бігла за ним. Гриць борзенько взяв Доцьку і з усієї сили кинув у воду* 54; *Стайня стогнала, позивала, зі сну говорила. Так тяжко дихала, як би десь глибоко, в землі, душилося тисячі людий* 132; – *Дайте, дайте, газдо,*

але **із щирого серця**, бо як вас поцулюю в руку, то міні буде легко: я вижу, що вже міні не ходити по світі та хотів би-м віпроцитиси з вами 163.

+ **З**: як з води йшло 30, дивилася з укоса 45, з усеї сили 126, поклав хату з цього мозиля 134, з узору підписала 250

+ **ЗІ**: писали.. зі взору 91.

Обставинні відношення (причини) виражені такою кількістю сполучень: **З (16), ЗІ (9), ІЗ (4), ЗО (3)**.

26. 3 родов. відм. Уживаються при вказуванні на причину дії або стану **З (16), ЗІ (9), ІЗ (4), ЗО (3)**: [–] *А дьидя гет зжуриуеси. Заходить у голову, чим тебе поховати, як умреш? Коли на тьби подивитси, та й чорніє з жури* 36; *Держав віжки [дьидя] від однокінки і аж чупер собі микав зі злості* 37; *А я рвався і падав у болото із знесилля і не уступав* 173; *Ціла товпа справляє свої очі на деревляного блазника, що вибігає з даху буди і просить всіх досередини, махаючи руками. Сміх, гамір, сльози зо сміху* 166.

+ **З**: з жбілью 14, з голоду гине 17, знали з того 64, якби з радости 86, з утіхи 91, ревіли з болю 105, з пошани 127, з втоми 131, з добра 153, з непам'яті 190, з ляку 207, з жалю 225, з жбілью 216, з намови 237, з того ревізії по хатах 259.

+ **ЗІ**: зі встиду 34, 168, зі страху 56, 115, 131, 150, дрожала зі студени 86, говорив зі злості 114.

+ **ІЗ**: із жбілью 14, із болю 173, із зависті 249.

+ **ЗО**: зо сміху 115, зо страху 257.

Часові відношення виражені такою кількістю сполучень: **З (5), ІЗ (1)**.

27. 3 родов. відм. Уживається при вказуванні на час, період, що є вихідним моментом поширення якоїсь дії, стану – **З (5)**: *Співали, розмовляли [товариші синів Марії], читали книжки, ласкаві до простого народа, і нарид до них прилип, коло них цвів: збирався їх розумом добувати мужицьке право, що пани з давен-давна закопали в палатах* 193.

+ **З**: з осени 77, 83, 148, з молодих літ 113.

28. 3 орудн. відм. уживається при вказуванні на час певної дії– **ІЗ (1)**: *То як Семен із заходом сонця вернув додому, то застав на своїм подвір'ю п'ять кованих возів, набитих всіляким добром, ще і колиска на верху була* 187.

Кількісні відношення виражені такою кількістю сполучень: **(4)**.

29. Зі знах. відм. уживаються при вказуванні на приблизний підрахунок, приблизну кількість чого-н. **ЗО (8), З (3)**: *Андрійко мав може десять років, а Іванко з вісім* 23; *Радних було вже з половина, старші сиділи ближче до стола, а молодші трохи подальше* 73; *А Печенюка Михайла вже не так було лехко[побороти]. Хлоп дужий, як медвідь, бо знаєте, а не боїзливий. З ним валувалиси зо три години по хаті: їх итири, а він один* 183; *Лишень самого полотна зо п'ятьдесят звоїв по смерти*

лишилося. *Такого богатиря пошукати. Хліб стояв від десіть років немолочений – там були маетки!* 80.

+ **ЗО**: зо дві мисчині 92, зо три рази 93, 162, зо три дні 154, зо 20 років 169, зо два келішки 214.

+ **З**: поживу з десіть років 30.

◇ У складі **стійких словосполучень З (18)**¹.

30. З родов. відм. уживається в поєднанні з іменником у складі фразеологізмів:

- **пустити (не пустити), вирвати з рук** – насильно тримати когось з метою знищення (б): – *Не май, чоловіче, тої гадки, аби я тебе з рук пустив...* *Сопіли оба, були помучені і ловили в груди воздух* 159; – *Я мнєкий, але злодія живого з рук не пускаю* 160; – *То, таздо, таке, шо як ви н'єте горівку, то ви мене жадним способом живого з рук не пустите* 162; – *Мой, я твердий, я камінний, тебе з моїх рук ніхто не вірве!* 162; – *Польки мені грай, по-панці, мам гроші! Люди задеревіли, а Іван термосив жінкою, як би не мав уже гадки пустити єї живу з рук* 71; *Ой ззоліли нас, так. нас ймили в руки шо з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хиба лиш геть іти* 67;

- **йти (падати) комусь з рук** – про збідніння, про неможливість досягти успіху (2): *Отой Антін, що онде н'яний викрикує на толоці, був все якийсь нещасливий. Все йшло єму з рук, а нічо в руки. Купить корову, та й здохне, купить свиню, та й решетину дістане* 13; [–] *Та й коби-сте знали, шо Тимофій і не н'є, лиш так му все з рук паде* якос. *Бог знає...* 83;

- **вийти комусь із рук** – про щасливе завершення справи (1): – *Тимку, небоже, ти тримай вже трафіку з папірками, бо як котрий віде з твоїх рук, то мусить цілу книжечку вліпити, аби кров з него не зійшла* 213;

- **кидати з рук шо-н.** – завершувати, закінчувати справу, роботу (1): *Все, що живе, кидає з рук роботу і вбираєси в світошнє, а на постелі та й на лаві все дрантє стоїт так, що пани то в руки не хоче брати* 260;

- **не випускати з рук** – бути змушеним тримати щось надійно, міцно (1): *А роки йшли, не стояли. Федір не випускав з рук ціпа цілу зиму, чепіг не викидав цілу весну, а коси ціле літо* 130;

- **не злазити з рук** – бути прив'язаним до когось, постійно вимагати опіки кого-н. (1): – *Та що ти, донько, поробляєш. Забулась за нас та за свого хлопця, що дідові не злазить з рук і не дає робити* 236;

¹Згідно з принципами укладання словників мови письменників тлумачення фразеологізмів подається за стрижневим словом. Однак, оскільки у нас немає повного словника Стефаникових творів на всі літери, то в цьому випадку робимо виняток і подаємо тлумачення всіх виявлених фразем з прийменником **З**, щоб читач міг оцінити образну мову письменника, його уміння використовувати не тільки лексичне, але й фразеологічне багатство української мови. Чимало фразеологізмів, використаних у новелах, створено самим В. Стефаніком.

- з орудн. відм. **не знати з чим** (2) – не відомо де, з чим (див **знати**). + 82, 83;
- з орудн. відм. **один з другим** – про всіх разом (2): [–] *А то один з другим такий дурний, хоть му око віколи!* 135; [–] *Зіпреси один з другим у церкві такий гладкий, шо муха по нім не полізе, та корит та картає!* 139;
- з родов. відм. **Бог би з вас говорив** – хай би це була правда (1): – *Ви того не розумієте, начальнику, москалів ми під Варшавою збили на винне яблуко, з Відня і Пешту заберемо все золото, і золотом усі шкоди воєнні поплатимо. – Бог би з вас говорив...* 210;
- зі знах. відм. **з рода в рід** – з покоління в покоління, від батьків до дітей (1): [–] *Та то видко на дереві, на такім великім, що хмар досягає. Розкоleih ego, а там сама червоточина, червака не видко, ніколи не вздрите, а сточене є раз коло разу. То так сумліне точить з рода в рід* 155.
- Саме за таким принципом побудований весь словник, видання якого було приурочено 150-річчю від дня народження В. Стефаніка. Будемо сподіватися, що колись таки буде виданий повний словник його художніх творів, який свідчитиме про великий талант письменника, його художній хист, тонке уміння підібрати влучні слова чи вислови для змалювання образу персонажа, картини покутського села, важкої долі селянина чи якоїсь іншої життєвої ситуації.

Література

1. Лесюк Микола. Словник мови художніх творів Василя Стефаніка (фрагмент). Івано-Франківськ : Місто НВ. 2021. 384 с.
2. Стефанік Василь. Повне зібрання творів. Том перший. Новели. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1949. 369 с.
3. Стефанік Василь. Повне зібрання творів. Том другий. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1953. С. 38–48.

FUNCTIONS OF THE PREPOSITION **Z** IN VASYL STEFANYK'S NOVELLAS

Mykola Lesiuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
e-mail: mykolalesiuk@gmail.com*

*Mykola Lesiuk's article «Functions of the preposition **Z** in Vasyl Stefanyk's novellas» examines a fragment of the Language Dictionary of the fictional works of this outstanding Ukrainian novella author (Mykola Lesiuk.*

The Language Dictionary of Vasyl Stefanyk's Fictional Works (a fragment). Ivano-Frankivsk : Misto NV. 2021. 384 p.), in particular the role of the preposition Z and its variants.

The aim of the article – to show and illustrate how the dictionary entry on the functions of the preposition **Z** and its variants in V. Stefanyk's fictional works is created, the richness of relations these or those words enter into thanks to this preposition. While creating the dictionary there were used the principles of compiling dictionaries of writers' language, developed as far back as at the end of the previous century by Professor I. Kovalyk and somewhat renewed and perfected by the compiler of the Dictionary and the author of this article. The article traces how these principles are embodied in practice.

The research methods lay in the exhaustive analysis of dictionary entries, the entry on the preposition **Z** in particular. The methods of creating the Dictionary foresaw the thorough examination of the writer's texts in V. 1 of Vasyl Stefanyk's academic edition(1949) and writing out word combinations with the preposition **Z** from them, establishing sense and grammar relations that appeared due to the preposition **Z**.

The research results. Since the compilation of the dictionary of the writer's language is too complicated and laborious work, meant for a group of people, there was created only a fragment of the dictionary consisting of seven letters, that, however, has a great **practical significance** because it can serve as the model for creating other similar dictionaries or a full dictionary of V. Stefanyk's language, and the article on the preposition **Z** may serve as the pattern for describing functions of other prepositions or function words.

The article's **scientific novelty** does not arouse any doubt as in the Ukrainian linguistics there were no publications tracing the employment of the functional parts speech in works of a separate author.

Keywords: the writer's language, dictionary, independent and functional parts of speech, functions of the preposition, combinations of words, object, spacial, circumstantial, time relations.